

Voorwoord

Met circa 370 miljoen mensen vormen inheemse volken ongeveer vijf procent van de wereldbevolking. Verdeeld over ongeveer vijfduizend volken, met vierduizend talen, verspreid over zeventig landen (voornamelijk Azië), woonachtig op meer dan 20% van de aardoppervlakte, zijn zij verantwoordelijk voor 80% van de culturele diversiteit.¹ Wie zijn deze grotendeels onbekende volken? De onverminderde wens van *Groniek* om een historisch licht te laten schijnen op onderbelichte thema's heeft geresulteerd in dit laatste nummer van het jaar 2016-2017, waarin we de schijnwerper plaatsen op een aantal van de vele inheemse volken die onze aarde rijk is.

Maar wanneer is een volk inheems? De definitie van de Verenigde Naties is tweeledig. Ten eerste zijn inheemse volken 'de afstammelingen van de eerste bewoners van een gebied' met een eigen sociale, politieke en culturele identiteit, vaak gebaseerd op een speciale relatie met het land en haar natuurlijke bronnen en gericht op zelfvoorziening.² Deze definitie komt echter niet zonder problemen. Kunnen we immers überhaupt spreken van 'oorspronkelijke bewoners' met onze huidige kennis van de duizenden jaren migratiegeschiedenis? Hoe ver moeten we teruggaan in de tijd om te kunnen spreken van een 'eerste bewoner'?

Een antwoord hierop wordt gegeven door het tweede gedeelte van de definitie. Het gaat namelijk bij inheemse volken om volken 'die tegenwoordig zijn onderworpen aan een andere, dominante cultuur.' Deze culturele onderwerping is verweven met het Europees imperialisme vanaf circa 1500. Sterker nog, het concept 'inheems' kent haar oorsprong in Europees gedachtegoed waar het als tegenhanger diende van de steeds dominanter wordende Europese cultuur in de desbetreffende kolonie. Het resultaat van deze eeuwenlange kolonisatie is dat inheemse volken op grote schaal vermoord zijn, gestorven zijn aan vreemde ziektes, als slaven zijn gebruikt en van hun land zijn beroofd.³

De nazaten van deze sterk gereduceerde volken worden tegenwoordig in de meeste post-koloniale natiestaten gedomineerd door de nationale cultuur.⁴ Ondanks dat zij niet altijd de minderheid vormen, zoals in Bolivia en Guatemala, leidt dit in meeste gevallen tot discriminatie, gedwongen assimilatie en in sommige gevallen zelf tot naderende uitsterving.⁵ Het is niet voor niets dat de geschiedenis van inheemse volken grotendeels

bestaat uit de strijd voor hun rechten. Deze rechten zijn op 13 september 2007 vastgelegd in de *VN Verklaring over de Rechten van Inheemse Volken*, maar tot op de dag van vandaag wordt er door zowel de inheemse volken zelf als verschillende mensenrechtenorganisaties nog steeds voor gestreden.⁶

Ondanks dat inheemse volken vaak als onderdrukte minderheidsgroepen binnen de huidige nationale grenzen grote onbekendheid genieten, wordt het respecteren van hun rechten door de VN van cruciaal belang geacht in de strijd tegen klimaatverandering. Volgens de *Commissie voor Bosbouw* van de VN Voedsel- en Landbouworganisatie (FAO) zijn gemeenschapsbossen belangrijk voor het vasthouden van CO₂ en spelen inheemse volken een belangrijke rol in het behoud van deze opslagplaatsen door ontbossing te verminderen, bossen duurzaam te beheren en bebossing te herstellen als deel van rurale economieën.⁷ Nu de wereld bijna uit haar voegen barst, komt er ook in de geschiedwetenschap het besef dat inheemse culturen inzichten bieden in de huidige tijd.⁸

Ondanks de eerder genoemde problematiek rondom dit begrip hebben deze groepen een aantal zaken gemeen, waardoor wij toch hebben besloten dit begrip te hanteren als thema voor dit nummer. In elk artikel wordt namelijk zowel het contact met, als de uiteindelijke onderwerping aan een 'andere dominante cultuur' besproken. Centraal hierbij zijn de verschillende manieren waarop minderheden voor hun rechten strijden, en hun verhouding tot de 'overheerser'.⁹ In het eerste artikel van het themagedeelte analyseert historica Marja van Tilburg de *cross-cultural encounter*, die plaatsvond tussen Europese ontdekkingsreizigers die deelnamen aan de reizen van Captain James Cook (1728-1779) en de Tahitiaanse bevolking. Deze ontdekkingsreizigers vormden niet alleen een beeld van de bevolking van Tahiti, maar daarmee tegelijk ook een beeld van zichzelf. Van Tilburg legt de focus op de belangrijke rol die vrouwen innamen in deze achttiende-eeuwse culturele ontmoeting.

Van de Stille Zuidzee gaan we naar het zuidwesten van de Middellandse Zee, naar de Berbers van het Rifgebergte in het huidige Marokko. Arabist en journalist Sietske de Boer beschrijft aan de hand van het leven van de koloniale verzetsstrijder Abdelkrim al-Khatabbi (1880-1963) hoe dit inheemse volk nog steeds strijdt voor zijn rechten. Al-Khatabbi, die in het begin van de twintigste eeuw de strijd aanging met de Spaanse en Franse kolonisators, is na zijn dood grotendeels vergeten. De Boer toont in haar artikel aan hoe onterecht het vergeten van de daden van Al-Khatabbi is door

te kijken naar zijn invloed op wereldwijde antikoloniale verzet.

De volgende geografische sprong brengt ons naar India. Historica Anjana Singh biedt met haar artikel inzicht in de huidige leefomstandigheden van de *Adivasis* (letterlijk: oude bewoners), de verzamelnaam van verschillende inheemse volken in India. De van oudsher duurzame levensstijl van deze volken wordt bedreigd door onteigening van hun metaal- en mineraalrijke land door zowel de Indiase staat als grote mijnbouwcorporaties. Het gevolg is destabilisatie van de voedselvoorziening en daarmee de levensstijl van de *Adivasis*. Singh vraagt zich af in hoeverre globalisering hiervoor verantwoordelijk is.

Tot slot trekken we naar het zuiden van het Afrikaanse continent, waar zich een ingewikkeld vraagstuk afspeelt voor historici: een toenemend aantal mensen identificeert zich als *Khoisan*, de verzamelnaam voor de inheemse volken van Zuid-Afrika. Deze zogenaamde ‘Khoisanactivisten’, die deel uitmaken van de ‘*Khoisan-revival*’-beweging, eisen op basis van gebeurtenissen uit een ver verleden hun rechten en het bijbehorende land op. Aan de hand van de vraag ‘welke concepten en vormen van bewijs kunnen objectief vermeend onrecht in het heden verbinden met onteigeningen uit een ver verleden?’ onderzoekt historicus en antropoloog Rafael Verbuyst in zijn artikel enkele van deze kwesties in Kaapstad.

In de welbekende opening van het supplementsdeel, de ‘Hoog van de Toren’, houdt Fouad El Ghamarti een pleidooi voor de kracht van beeldende kunst voor het historisch betoog. Het gebeurt nog te vaak dat historici een afbeelding van een kunstwerk als decoratie gebruiken, maar hiermee wordt de *ziel* van het werk zoals het ooit tot stand is gekomen ernstig onderschat. Er valt volgens El Ghamarti veel te winnen voor de historicus als beeldende kunst wordt gebruikt als aanvulling op en ter versterking van zijn geschreven bronmateriaal.

In ‘Historisch Erfgoed’ laat historica Annelies Noordhof-Hoorn zien dat de ‘mondigheid en engagement’ van studenten haar oorsprong niet heeft in de jaren zestig en zeventig van de twintigste eeuw, maar in de negentiende eeuw. Weliswaar vonden er destijds geen grote protesten plaats, maar de negentiende-eeuwse student toonde toen al zijn betrokkenheid bij grote vraagstukken door middel van eigen opgerichte studentbladen.

Historica Leonieke Vermeer onderzoekt in ‘Discordia’ ‘stiltes’ als belangrijk kenmerk van dagboeken. Menig dagboekschrijver zal zich hier niet bewust van zijn, maar ‘stiltes’ zoals symbolen, geheimschrift,

eufemismen en uitgescheurde bladzijden zijn vaak onthullende onderdelen van een tekst en dienen dus ook als zodanig bestudeerd te worden. ‘Ze kunnen grotere verhalen vertellen; over het dagboek als genre en over de geschiedenis van het lichaam, seksualiteit en ziekte’, aldus Vermeer.

In het kader van de tentoonstelling ‘De wereld van de VOC’ in het Nationaal Archief Den Haag wijdt collectiespecialist cartografie Ron Guleij een ‘Persoonlijkheden’ aan Gerrit de Haan, één van de laatste baas-kaartenmakers in Batavia (1747-1769). Op basis van archiefonderzoek krijgt de lezer een goed beeld van het leven van deze VOC-werknemer met als hoogtepunt de het door hem samengestelde manuscript-atlas in twee delen uit 1760-1761, getiteld *Ligtende zeefakkel off de geheele Oost-Indische Waterweerdlt*.

De redactie van *Groniek* wenst u veel leesplezier toe.

Noten

1. VN Verklaring over de Rechten van Inheemse Volken, p.2, http://www.cmo.nl/vncanon/pdf/verklaring_inheemse_volken_nciv.pdf, (geraadpleegd 24-5-2017).
2. Ibidem.
3. Idem, 8.
4. Post-koloniale wordt in dit geval geschreven met een streepje omdat het hier gaat om chronologie, dus na het einde van het kolonialisme. Het historisch perspectief postkolonialisme wordt zonder streepje geschreven om het verschil aan te duiden.
5. VN Verklaring over de Rechten van Inheemse Volken, p.2, http://www.cmo.nl/vncanon/pdf/verklaring_inheemse_volken_nciv.pdf, (geraadpleegd 24-5-2017) Een voorbeeld is de Akuntsu-stam in Brazilië: <http://www.survivalinternational.nl/tribes/akuntsu> (geraadpleegd: 10-6-2017)
6. Nederlands Centrum voor Inheemse volken, "VN Verklaring over de rechten van Inheemse Volken", http://www.cmo.nl/vncanon/pdf/verklaring_inheemse_volken_nciv.pdf (geraadpleegd 24-5-2017).
7. Mondiaal Nieuws, "Inheemse volken cruciaal in strijd tegen klimaatverandering", <http://www.mo.be/nieuws/inheemse-volken-cruciaal-strijd-tegen-klimaatverandering> (geraadpleegd: 10-6-2017).
8. Jared Diamond, *De wereld tot gisteren: wat we kunnen leren van traditionele samenlevingen*. (Houten: Spectrum, 2013).
9. In dit geval gaat het bij minderheden niet alleen om het aantal personen, maar ook om de hoeveelheid (politieke) macht die zij bezitten.

SYMPOSIUM
19 OKTOBER 2017

Nostalgie

Historisch Tijdschrift Groniek

@Groniek

groniek@rug.nl